

Knjiški Krnjaš VIII.

ZNANSTVENO-STRUČNI SKUP
Stjepan Schulzer Müggенburški
(1802. – 1892.), mikolog, austro-ugarski
časnik i istraživač lokalne povijesti

Vinkovci, 26. svibnja 2023.

Urednici

Akademik Igor Anić, redoviti profesor u
trajnom zvanju

Dr. sc. Anica Bilić, znanstvena savjetnica u
trajnom zvanju

HRVATSKA AKADEMIJA ZNANOSTI I UMJETNOSTI
CENTAR ZA ZNANSTVENI RAD U VINKOVcima

Knjiški Krnjaš VIII.

ZNANSTVENO-STRUČNI SKUP

*Stjepan Schulzer Mügggenburški
(1802. – 1892.), mikolog, austro-ugarski
časnik i istraživač lokalne povijesti*

PROGRAMSKA KNJIŽICA
KNJIŽICA SAŽETAKA

Zagreb – Vinkovci
2023.

Organizator

HRVATSKA AKADEMIJA ZNANOSTI I UMJETNOSTI
CENTAR ZA ZNANSTVENI RAD U VINKOVcima

Znanstveni skup financijski su potpomogli

VUKOVARSKO-SRIJEMSKA ŽUPANIJA

GRAD VINKOVCI

BOSO, d. o. o., Vinkovci

HRVATSKA AKADEMIJA ZNANOSTI I UMJETNOSTI
CENTAR ZA ZNANSTVENI RAD U VINKOVcima

ZNANSTVENO-STRUČNI SKUP

*Stjepan Schulzer Müggenburški
(1802. – 1892.), mikolog, austro-ugarski
časnik i istraživač lokalne povijesti*

petak, 26. svibnja 2023.

*Rodna kuća Ivana Kozarca
Ulica Josipa Kozarca 38, Vinkovci*

PROGRAM

12 sati – POZDRAVNI GOVORI

Akademik Igor Anić, redoviti profesor u trajnom zvanju i voditelj
Centra za znanstveni rad Hrvatske akademije znanosti i
umjetnosti u Vinkovcima

Katarina Stanić, vlasnica Rodne kuće Ivana Kozarca

Ivan Bosančić, mag. oec., gradonačelnik Vinkovaca

Damir Dekanić, dipl. ing., župan Vukovarsko-srijemske županije

Dr. sc. Anica Bilić, znanstvena savjetnica u trajnom zvanju i
upraviteljica Centra za znanstveni rad Hrvatske akademije znanosti i
umjetnosti u Vinkovcima

12,30 sati – ZNANSTVENO-STRUČNI SKUP

STJEPAN SCHULZER MÜGGENBURŠKI (1802. – 1892.),
MIKOLOG, AUSTRO-UGARSKI ČASNIK I ISTRAŽIVAČ
LOKALNE POVIJESTI

Voditelji znanstveno-stručnoga skupa

dr. sc. Anica Bilić, znanstvena savjetnica u trajnom zvanju i upraviteljica
akademik Igor Anić, redoviti profesor u trajnom zvanju i voditelj
Centra za znanstveni rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti
u Vinkovcima

Program

Dr. sc. Ivana Kušan, dipl. ing. biologije, Neven Matočec, Institut
Ruđer Bošković, Zagreb, ADIPA – Društvo za istraživanje i
očuvanje prirodoslovne raznolikosti Hrvatske, Zagreb
Stjepan Schulzer Müggенburški: Mikolog svjetskoga značaja

Mr. sc. biol. et oecol. Roman Ozimec, mag. ing. agr., Neven Matočec, dr. sc. Ivana Kušan, dipl. ing. biologije, Dejan Zadro, dipl. povjesničar, ADIPA – Društvo za istraživanje i očuvanje prirodoslovne raznolikosti Hrvatske, Zagreb, Institut Ruđer Bošković, Zagreb

Stjepan Schulzer Müggensburški: Inicijativa za suvremenu reviziju i objavu njegove prirodoslovne rukopisne ostavštine

Prof. dr. sc. Tihomir Miličević, dr. sc. Bogdan Cvjetković, prof. emeritus, Agronomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zavod za fitopatologiju, Zagreb

Zastupljenost fitopatogenih gljiva u mikološkim radovima Stjepana Schulzera Müggensburškoga

Mr. sc. Pavao Dragičević, Javna ustanova za upravljanje zaštićenim prirodnim vrijednostima Vukovarsko-srijemske županije, Vinkovci
Kritično ugrožene, ugrožene, osjetljive i nedovoljno poznate vrste gljiva na području Vukovarsko-srijemske županije

Msgr. mr. sc. Luka Marijanović, kanonik, Đakovačko-osječka nadbiskupija, Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu, Sveučilište Josip Juraj Strossmayer u Osijeku, Đakovo
Stjepan Schulzer Müggensburški (1802. – 1892.) u Đakovu

Stjepan Prutki, prof., arhivski savjetnik, Državni arhiv u Vukovaru, Vukovar

Sadržajna analiza pisama Stjepana Schulzera Müggensburškoga iz dokumentarne ostavštine Državnoga arhiva u Vukovaru

Dr. sc. Sanja Lazanin, viša znanstvena suradnica, Institut za migracije i narodnosti, Zagreb

Rukopisna ostavština Stephana Schulzera von Müggenburga: Prirodoslovno-povijesni podaci o Slavoniji i Vinkovcima iz druge polovice XIX. stoljeća

Mr. sc. Zlatko Virc, arhivist specijalist, Vinkovci

Vinkovci u vrijeme Stjepana Schulzera Müggenburškog

Mr. sc. biol. et oecol. Roman Ozimec, mag. ing. agr., dr. sc. Ivana Kušan, dipl. ing. biologije, Neven Matočec, ADIPA – Društvo za istraživanje i očuvanje prirodoslovne raznolikosti Hrvatske, Zagreb, Institut Ruđer Bošković, Zagreb

Carolus Clusius (1526. – 1609.): Prvi istraživač gljiva Hrvatske i autor prve svjetske mikološke monografije

Mr. sc. biol. et oecol. Roman Ozimec, mag. ing. agr., ADIPA – Društvo za istraživanje i očuvanje prirodoslovne raznolikosti Hrvatske, Zagreb, Institut Ruđer Bošković, Zagreb

O. Alojzije Pišpek (1893. – 1945.): Zaboravljeni hrvatski mikolog

Rasprava / Zaključci

Holwaya mucida (Schulzer) Korf et Abawi – sluzava dvoličnica, holomorf: crni apoteciji (teleomorf) i uspravni bjelkasto-crni konidijomi (anamorf) na ležećem trupcu lipe. Stjepan Schulzer Müggenburški opisao je još 1860. godine ovu vrstu kao *Ditiola mucida* Schulzer. Ova vrsta strogo je zaštićena u Hrvatskoj (IUCN status EN – ugrožena).
Foto: Neven Matočec

SAŽETCI

Dr. sc. Ivana Kušan, dipl. ing. biologije
Neven Matočec
Institut Ruđer Bošković, Zagreb
ADIPA – Društvo za istraživanje i očuvanje prirodoslovne
raznolikosti Hrvatske, Zagreb
ikusan@irb.hr; nmatocec@irb.hr

STJEPAN SCHULZER MÜGGENBURŠKI: MIKOLOG SVJETSKOGA ZNAČAJA

Stjepan Schulzer Müggенburški rođen je 1802. u Viduševcu pokraj Gline, a umro u Vinkovcima 1892. Nakon smrti obaju roditelja, upućuje se u kadetsku vojnu školu u Olomouc, gdje se formalno vojno školuje. Za mikologiju se zainteresirao za vrijeme vojne službe, a već tijekom svojih prvih 10-ak godina mikološkoga rada ilustrira 1 128 vrsta gljiva s područja Slavonije i Ugarske. Bečko zoološko-botaničko društvo već tada prepoznaje značaj njegova rada i honorira ga, što Schulzeru omogućuje studijski put, kupnju knjiga i prvoga mikroskopa. Schulzerovo mikološki najplodnije razdoblje započinje umirovljenjem u Vinkovcima 1858./59. Svoj prvi rukopis *Schwämme und Pilze aus Ungarn und Slavonien* prodaje Mađarskoj akademiji, a drugi, za Hrvatsku značajniji rukopis *Pilze aus Slavonien* s 1 446 opisa, posthumno otkupljuje hrvatska vlast i predaje Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti. Određene elemente iz svojih rukopisa objavljuje u preko 100 znanstvenih radova u cijenjenim austrijskim i njemačkim znanstvenim časopisima pa uskoro postaje poznati europski mikolog i blisko surađuje s nekima od najboljih mikologa toga vremena – Bresadola, Quélet i Saccardo recenziraju *Pilze aus Slavonien*, odnosno Schulzerove radove. U njima Schulzer opisuje čak 22 nova roda gljiva te preko 400 vrsta

kao novih za znanost. Nažalost, mnogi nominali danas se ne mogu valjano interpretirati zbog činjenice da Schulzerovi uzorci uglavnom nisu sačuvani, a većina njegovih materijala ostaje neobjavljena. Unatoč tome, znanstvena ostavština prvoga hrvatskog mikologa i danas je itekako aktualna. U čast biskupa Josipa Jurja Strossmayera koji je poticao njegov rad, Schulzer jedan novi rod imenuje *Strossmayeria* (*Ascomycota*), a tipsku vrstu naziva *S. rackii*. U svojem monografskom radu o rodu *Strossmayeria* (1990.), mikolozi T. Iturriaga i R. P. Korf sinonimiziraju *S. rackii* sa *S. basitricha*, međutim u tijeku su integrativna taksonomska istraživanja koja nastoje razjasniti pripadaju li nalazi ove gljive osebujne ekologije iz spačvanskoga bazena kraj Vinkovaca ipak zasebnoj vrsti. Rod danas broji 20 vrsta od kojih su dvije nedavno opisane. Drugi je važan doprinos Schulzerova mikološkog rada objava nove vrste *Ditiola mucida*, danas *Holwaya mucida* (*Ascomycota*). Tijekom nedavnih sveobuhvatnih taksonomskih istraživanja reda *Thelebolales*, filogenetske analize ukazale su na potrebu formiranja nove porodice *Holwayaceae* čiji je tipski rod *Holwaya* opisan na temelju vrste koju je Schulzer prvi put opisao za znanost s područja Slavonije. Već samo ova dva izdvojena primjera ukazuju na veliki značaj mikološkoga rada Stjepana Schulzera Müggenburškoga za svjetsku znanost, a njegov doprinos poznavanju bioraznolikosti gljiva Slavonije i svijeta značajan je i tek očekuje svoju pravu interpretaciju i evaluaciju u svjetlu moderne znanosti.

Ključne riječi: bioraznolikost gljiva, mikologija, *Pilze aus Slavonien*, povijest znanosti, Slavonija

Mr. sc. biol. et oecol. Roman Ozimec, mag. ing. agr.

Neven Matočec

Dr. sc. Ivana Kušan, dipl. ing. biologije

Dejan Zadro, dipl. povjesničar

ADIPA: Društvo za istraživanje i očuvanje prirodoslovne
raznolikosti Hrvatske, Zagreb

Institut Ruđer Bošković, Zagreb

roman.ozimec@adipa.hr; nmatocec@irb.hr; ikusan@irb.hr;

zadrodejan@gmail.com

STJEPAN SCHULZER MÜGGENBURŠKI: INICIJATIVA ZA SUVREMENU REVIZIJU I OBJAVU NJEGOVE PRIRODOSLOVNE RUKOPISNE OSTAVŠTINE

Stjepan Schulzer Müggenburški (1802. – 1892.) jedan je od prepoznatih rodonačelnika europske mikologije, koji je većinu svojeg života istraživao na području Slavonije u Hrvatskoj, primarno okolicu Vinkovaca. Njegov opus obuhvaća preko 100 publiciranih radova, u razdoblju od 1846., tek 15-ak godina nakon što se počeo baviti gljivama, pa sve do 1887., kad mu je objavljen posljednji članak. Schulzer nam je ostavio i opsežnu neobjavljenu rukopisnu monografiju *Pilze aus Slavonien*, ili, kako je naziva Spiridion Brusina, *Fungi Slavonici*. Djelo je nastalo u razdoblju 1865. – 1889. godine, na osnovi svih prethodnih istraživanja te sadrži 13 svezaka u 6 tomova s 970 stranica formata 25 x 40 cm i opisom 1 446 vrsta gljiva, s oko 1 000 crteža. Kao i svi njegovi radovi, i ovaj je pisan na njemačkom jeziku i pismu, a nalazi se u Zbirci rukopisa i starih knjiga Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu. Predložene smjernice za rad na reviziji i objavljivanju ovoga

za znanost važnoga nepubliciranog rukopisa obuhvaćaju sljedećih sedam elemenata (A–G):

A: Inventarizacija, sistematizacija i digitalizacija rukopisa

B: Prijepis na njemački i naknadna objava prijepisa originalnoga djela

C: Pisanje uvodnika: opis i povijest rukopisnoga djela te životopis (samo za prvi svezak)

D: Prijevod originalnog teksta i pisanje novih poglavlja

E: Taksonomska revizija materijala s bibliografijom

F: Priprema za tisak i objava trojezične monografije (hrvatski, engleski, njemački), velikoga formata; u svescima prema većim taksonomskim grupama:

1. svezak: (a) Uvod, (b) Život i mikološki rad S. Schulzera, (c) ASCOMYCOTA: Pezizomycetes i Orbiliomycetes: Originalni opisi nalaza i vrsta s pretiskom originalnih crteža, (d) Taksonomska revizija materijala, (e) Bibliografija

2. svezak: (a) ASCOMYCOTA: Leotiomycetes i Lecanomyces: Originalni opisi nalaza i vrsta s pretiskom originalnih crteža, (b) Taksonomska revizija materijala, (c) Bibliografija

3. svezak: (a) ASCOMYCOTA: Sordariomycetes: Originalni opisi nalaza i vrsta s pretiskom originalnih crteža, (b) Taksonomska revizija materijala, (c) Bibliografija

G: Izrada plana za obradu i objavu ostalih skupina gljiva kroz suradnju s taksonomskim specijalistima za druge skupine gljiva.

Prije 135 godina, 1888. godine, nestor hrvatske biologije i ravnatelj Hrvatskoga prirodoslovnog muzeja u Zagrebu, Spiridion Brusina zapisao je: „Treatat će napokon misliti, kako da se to monumentalno djelo štampa. Po našem mnienju bilo bi vriedno, da se medjutim štampa sustavni popis opisanih gljiva s oznakom sinonima, slika i

lokaliteta, spomenutih u rukopisu, što bi jako mogao sastaviti koji goder mlađji botaničar”.

Nadamo se da je nakon gotovo stoljeća i pol nakon nastanka došlo vrijeme da multidisciplinarni tim obradi i predstavi ovo djelo paneuropskoga značaja.

Ključne riječi: prirodoslovlje, povijesna baština, rukopis, mikologija, Hrvatska

Prof. dr. sc. Tihomir Miličević

Dr. sc. Bogdan Cvjetković, prof. emeritus

Agronomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zavod za fitopatologiju,
Zagreb

tmilicevic@agr.hr

ZASTUPLJENOST FITOPATOGENIH GLJIVA U MIKOLOŠKIM RADOVIMA STJEPANA SCHULZERA MÜGGENBURŠKOGA

Pod fitopatogenim gljivama podrazumijevamo sve gljive koje su uzročnici biljnih bolesti ili biljnih mikoza. Od ukupnoga broja do sada poznatih i opisanih vrsta gljiva u svijetu oko 15 000 vrsta je fitopatogenih (15 %). S obzirom da fitopatogene gljive dolaze iz svih taksonomskih skupina unutar carstva Fungi, mikologija se kao znanost i kod nas i u svijetu ponajviše razvijala unutar fitopatoloških znanstvenih institucija, što potvrđuju i riječi mikologa Vojteha Lindtnera, nekadašnjega kustosa Prirodnjačkoga muzeja u Beogradu, koji je u radu *Gare Jugoslavije (Ustilaginales Jugoslaviae)* napisao: „Za mikologiju nemamo ni jednog Zavoda u našoj državi; a u svakom pogledu najbolji je Fitopatološki zavod u Zagrebu”.

U djelima Stjepana Schulzera von Müggenburga spominje se veliki broj fitopatogenih vrsta gljiva na području Slavonije, a neke od njih su dobile ime u njegovu čast (*Ramularia schulzeri*, *Fusicoccum schulzeri*, *Chyptosphaeria schulzeri*, *Cytospora schulzeri* i dr.). Cilj je ovoga rada dati prikaz zastupljenosti fitopatogenih gljiva u njegovim najvažnijim mikološkim radovima vezanim za područje naše zemlje, to jest Slavonije, a to su: *Systematische aufzählung des Schwämme Ungarns, Slavoniens und des Banates* (1857.); *Beiträge zur Pilzkunde*

(1860.); *Mykologische Miscellen* (1866.); *Mycologische Beobachtungen* (1864.); *Mykologische Beiträge* (1875.) te u njegovim zajedničkim radovima s drugim mikolozima i botaničarima kao što su *Die Bisher Bekannten Pflanzen Slavoniens* (1866.) i *Micromyces Slavonici novi* (1844.). Najveći broj fitopatogenih gljiva spominje se u radu *Die Bisher Bekannten Pflanzen Slavoniens* (1866.) u kojem je opisano 912 gljiva i pseudogljiva. Koautori ovoga rada bili su mađarski botaničar August Kanitz i austrijski botaničar Josef Armin Knapp. Uz ovaj rad treba spomenuti i dva manja, ali s fitopatološkoga aspekta vrlo važna rada *Micromyces Slavonici novi* (1884.) pisana na latinskom jeziku i u koautorstvu s poznatim talijanskim mikologom P. A. Saccardom. Gotovo sve opisane vrste u ova su dva rada fitopatogene gljive.

Također za neke vrste fitopatogenih gljiva Stjepan Schulzer von Müggenburg navodi se kao njihov autor, kao npr za: *Eutypella mori*, *Coniothyrium herbarum*, *Nectria silacea*, *Phoma urticae*, *Phyllosticta carpini*, *Septoria maydis*, *Colletotrichum brassicae* i dr. S obzirom na upitan taksonomski status ovih fitopatogenih gljiva kao zasebnih i validnih vrsta, bilo bi od velike važnosti napraviti reviziju tih vrsta, posebno onih koje su u radovima opisane kao nove vrste s ciljem da se ustanovi njihov današnji taksonomski status. Za pojedine skupine gljiva kao što su poliporoidne vrste, to je nekada uradila Milica Tortić (1981.), a trebalo bi napraviti i za sve ostale, pa tako i za fitopatogene vrste.

Ključne riječi: gljive, fitopatogene vrste, mikološki radovi, Slavonija, Stjepan Schulzer von Müggenburg

Mr. sc. Pavao Dragičević

Javna ustanova za upravljanje zaštićenim prirodnim vrijednostima
Vukovarsko-srijemske županije, Vinkovci
pdragicevic2@gmail.com

KRITIČNO UGROŽENE, UGROŽENE, OSJETLJIVE I NEDOVOLJNO POZNATE VRSTE GLJIVA NA PODRUČJU VUKOVARSKO-SRIJEMSKJE ŽUPANIJE

Gljive su velika i ekološki iznimno važna skupina organizama. Unatoč velikoj ekološkoj važnosti, gljive su jedna od najslabije istraženih skupina organizama kako u svijetu tako i u nas. Pretpostavlja se da u Hrvatskoj živi oko 20 000 vrsta gljiva, no do danas ih je zabilježeno manje od 25 %. Kao i većina drugih organizama na našem planetu, gljive mogu biti ugrožene ljudskim aktivnostima. Najviše ih ugrožava nestanak i degradacija staništa, no značajniji uzroci ugroženosti su i onečišćenje, klimatske promjene te prekomjerno skupljanje plodišta jestivih vrsta. *Crveni popis gljiva Hrvatske* i *Crvena knjiga gljiva Hrvatske* temeljni su koraci u njihovoj zaštiti. (Z. Tkalčec, A. Mešić, N. Matočec i I. Kušan (2008.): *Crvena knjiga gljiva Hrvatske*, Državni zavod za zaštitu prirode i Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Zagreb.)

Glavne riječi: gljive, kritično ugrožene, ugrožene, osjetljive, nedovoljno poznate

Msgr. mr. sc. Luka Marijanović, kanonik
Đakovačko-osječka nadbiskupija, Katolički bogoslovni fakultet u
Đakovu, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Đakovo
lmarijan@outlook.com; luka.marijanovic43@gmail.com

STJEPAN SCHULZER MÜGGENBURŠKI (1802. – 1892.) U ĐAKOVU

U prekrasnom okruženju prirode i mira, među razigranim brdima i dolinama Đakovštine ugostio je biskup Josip Juraj Strossmayer mikologa Stjepana Schulzera iz Vinkovaca. Desetak je dana u rujnu 1880. Schulzer boravio kod biskupa u Đakovu i, kako sâm piše, te dane on ubraja među svoje najsretnije dane. Imao je tu što vidjeti i doživjeti, osjetiti prije svega gostoljubivost svojega domaćina i njegovih suradnika. Oduševila ga je, uz druge znamenitosti, lijepa priroda i biskupova ljubav prema prirodi i briga o okolišu.

Schulzera su kao mikologa u Đakovu zaokupile gljive pa se okoristio ovim svojim posjetom da prouči one koje je taj čas našao u okolici Đakova. Već kao uglednom znanstveniku u Europi, jedno njegovo djelo o gljivama otkupila je Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti baš po preporuci biskupa Strossmayera. U Arhivu Đakovačko-osječke nadbiskupije očuvana su dvadeset i četiri njegova pisma biskupu Strossmayeru na njemačkom jeziku. Čak je Schulzer jedan *rod* gljiva sa šesnaest *vrsta* u čast svojem meceni Strossmayeru nazvao *Strossmayeria*.

Ključne riječi: Strossmayer, Schulzer, gljive Đakovštine, Strossmayeria, korespondencija

Stjepan Prutki, prof., arhivski savjetnik
Državni arhiv u Vukovaru, Vukovar
stjepan.prutki@gmail.com

SADRŽAJNA ANALIZA PISAMA STJEPANA SCHULZERA MÜGGENBURŠKOGA IZ DOKUMENTARNE OSTAVŠTINE DRŽAVNOGA ARHIVA U VUKOVARU

Državni arhiv u Vukovaru posjeduje vrijedan osobni arhivski fond – dokumentarnu ostavštinu Stjepana Schulzera Müggенburškoga (Viduševac, 19. kolovoza 1802. – Vinkovci, 5. veljače 1892.) označen signaturom HR-DAVU-VK-258. Ovaj je poznati mikolog u Vinkovcima živio od sredine XIX. stoljeća sve do smrti 1892. godine. Posjedovali su kuću u Ul. Josipa Kozarca 28 (stari kućni broj 41) koju je 1851. kupila njegova supruga, Katarina Schulzer, rođ. Kopasz /Kobaš/. Nasljednici su kuću 1956. prodali Biđ-bosutskoj vodnoj zajednici u Vinkovcima koja je na tom mjestu izgradila svoju upravnu zgradu, gdje se danas nalazi ispostava Hrvatskih voda.

Arhivski fond sastoji se od rukopisne knjige i fascikla s konceptima pisama. Knjiga sadrži rukom pisane izvode iz knjige o povijesti Venecije autora Benz-el-Sternaua iz 1812., te navode o životnom putu Schulzera Müggенburškog s bilješkama o otkrićima i mjestima njegova istraživačkoga rada. Fascikl spisa sadrži rukopisne koncepte dopisa nastalih u godinama pred smrt, od 1885. do 1891. godine, koje je Schulzer Müggенburški slao suradnicima, prijateljima i znalcima iz područja prirodoslovlja, a posebno mikologije. Među korespondentima nalazimo značajna imena poput akademika Spiridona Brusine, prvoga kustosa Prirodoslovnoga odjela Zemaljskoga muzeja

u Zagrebu i suosnivača Hrvatskoga prirodoslovnog društva, akademika Ljudevita Vukotinovića, ilirca i kasnijega uglednog botaničara, Stjepana Speveca, dekana Prirodoslovnoga fakulteta u Zagrebu, Giacomina Bresadole, župnika i poznatoga talijanskog mikologa, biskupa Josipa Jurja Strossmayera, na čiji je poziv Schulzer boravio u Đakovu i istraživao svijet gljiva, te brojnih drugih uglednika iz društvenoga i znanstvenoga života. Sadržajna analiza njegovih pisama svjedoči o posljednjoj fazi njegova životnog puta kojega, već narušena zdravlja, provodi u Vinkovcima, dopisujući se s najistaknutijim pripadnicima prirodoslovne znanosti o temama vezanim uz svoj život, obitelj, mikologiju, objavljivanje knjiga i rukopisnih ostavština. Sadržaj pisama doprinosi proučavanju biografija ne samo Schulzera Müggenburškoga već i drugih istaknutih osoba iz povijesti prirodoslovnih znanosti druge polovice XIX. stoljeća.

Ključne riječi: Stjepan Schulzer Müggenburški, mikologija, Državni arhiv u Vukovaru, Vinkovci, Hrvatsko prirodoslovno društvo

Cibalae - Palina - Vinkovce

archaeologisch-historische Skizze

von

Stephan Schaezler von Muggenburg

k. k. Hauptmann im Ruhestande, kätigast Mitglied
des k. k. zoologisch-botanischen Gesellschaft in Wien, correspondirendes
Mitglied und Ehrenmitglied der kaiserlichen Akademie der
Wissenschaften und Künste in Prag, correspondirendes
Mitglied der kaiserlichen gelehrten Gesellschaft in Belgrad,
wirkliches Mitglied der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften
in Hermannstadt, gemeinliches Mitglied der
Société mycologique de France, und Mitglied
der Societas historico-naturalis Croatica.

Dr. sc. Sanja Lazanin, viša znanstvena suradnica
Institut za migracije i narodnosti, Zagreb
sanja.lazanin@imin.hr

RUKOPISNA OSTAVŠTINA STEPHANA SCHULZERA VON MÜGGENBURGA: PRIRODOSLOVNO-POVIJESNI PODACI O SLAVONIJI I VINKOVcima IZ DRUGE POLOVICE XIX. STOLJEĆA

Premda su djela Stjepana Schulzera von Müggenburga, koji je znatan dio života proveo u Vinkovcima, objavljena na njemačkom jeziku i izvan granica Hrvatske, u institucijama u Hrvatskoj čuva se njegova rukopisna ostavština.

U izlaganju će se predstaviti dva njegova rukopisa pisana njemačkim jezikom i pismom. Jedan rukopis naslovljen *Cibalae-Palina-Vinkovce: archaeologisch-historische Skizze* čuva se u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu i predstavlja izvornik prijevoda koji je u *Godišnjaku Ogranka Matice hrvatske Vinkovci* 1964. objavio Jovan Georgević. Prijevod je objavljen bez predgovora koji je dio rukopisa, a sadrži zanimljive podatke o razlozima koji su Schulzera potaknuli na bavljenje vinkovačkom poviješću. Ostala tri rukopisa zapravo su dijelovi istoga rukopisa naslovljenoga *Das erste Halbttausend von Formen des Pilzreiches aus Slavonien*, a nastali su u razdoblju od 1875. do 1883. Ti rukopisi, koji sadrže zapise o događajima vezanim uz Schulzerovu profesionalnu karijeru, mogu se smatrati vrstom privatnih bilježaka. Naime, u njima nalazimo autobiografske podatke, koncepte pisama koje je autor upućivao istraživačima i istaknutim javnim djelatnicima kako u Hrvatskoj tako u Austro-Ugarskoj Monarhiji i

drugdje u Europi, zatim zabilješke o njegovim otkrićima novih vrsta gljiva, recepciji i kritici njegovih radova, o susretima s istaknutim javnim osobama toga doba, te brojnim drugim događajima vezanim uz njegov istraživački rad. Rukopis se čuva u Gradskom muzeju u Vinkovcima.

Izlaganje će se usredotočiti na dva aspekta: prvo, na vrste podataka koji se mogu naći u Schulzerovim rukopisima čiji je primarni cilj bio izvijestiti o vlastitim istraživanjima te o usponima i padovima tijekom karijere samoukoga mikologa, drugo, na usporedbu sadržaja i terminologije izvornoga rukopisa povijesno-arheološkoga djela *Cibalae-Palina-Vinkovce* s njegovim prijevodom.

Ključne riječi: Stephan Schulzer von Muggenburg, rukopisi, Cibalae, Vinkovci, Slavonija

Mr. sc. Zlatko Virc, arhivist specijalist
Vinkovci
zlatko.virc@gmail.com

VINKOVCI U VRIJEME STJEPANA SCHULZERA MÜGGENBURŠKOG

Stjepan Schulzer Müggенburški većinu je svoga životnoga vijeka proveo u Vinkovcima. S obzirom na svoje sposobnosti dobio je zadatak da osnuje vojnu bolnicu i graničarsku satnijsku školu. Tadašnji Vinkovci odudarali su od drugih mjesta zbog svoje formirane urbanističke strukture i najužega središta koje je bilo izgrađeno po uzoru suvremenih regula graditeljstva. Centar je mjesta vojno-upravno i vjersko središte s parkom u kojem je vojna glazba često nedjeljom imala nastupe.

Mjesto je imalo osnovnu školu i gimnaziju, koja je imala vlastitu knjižnicu i uzak krug nastavnika koji su imali znanstvenih ambicija, što je zasigurno pogodovalo Schulzeru. Mjesto koje je, osim bolnice, imalo primalje, ljekarnu i povremeno kontumac, za ono vrijeme bilo dobro snabdjeveno vodom i već riješeno saniranje otpada.

Društveni život bio je ograničen jer sve je bilo podređeno vojnim interesima Carstva. Klasne su razlike poštivane. Povremeni balovi bili su mogućnost vojnim časnicima za opuštanje dok su graničari, kao i obrtnici i trgovci imali „svoje” gostionice.

Postojeći cehovi postupno postaju glavni proizvođači robe različitoga profila, a trgovci snabdijevaju domaćinstva potrebitim artiklima uključujući sve prisutniju tzv. imperijalnu robu. Porast broja stanovnika ukazuje da se mjesto intenzivno razvijalo zahvaljujući prodoru robno-novčanih odnosa.

Samouk u gljivarstvu, Schulzer je uspio svladati potrebna saznanja u upoznavanju gljiva. Dolazak u štopsko mjesto Vinkovci pružalo mu je mogućnost da u poljoprivredno-šumarskom okruženju upozna raznoliko mnoštvo vrsta što je zadovoljavalo njegove znanstvene preokupacije.

Ključne riječi: Vinkovci, bolnica, štopska škola, urbanizam, društveni život

Mr. sc. biol. et oecol. Roman Ozimec, mag. ing. agr.

Neven Matočec

Dr. sc. Ivana Kušan, dipl. ing. biologije

ADIPA: Društvo za istraživanje i očuvanje prirodoslovne raznolikosti
Hrvatske, Zagreb

Institut Ruđer Bošković, Zagreb

roman.ozimec@adipa.hr; nmatoccc@irb.hr; ikusan@irb.hr

CAROLUS CLUSIUS (1526. – 1609.): PRVI ISTRAŽIVAČ GLJIVA HRVATSKE I AUTOR PRVE SVJETSKJE MIKOLOŠKE MONOGRAFIJE

Prema sadašnjim spoznajama, povijest mikoloških istraživanja Republike Hrvatske otpočinje već krajem XVI. stoljeća kad sjeverozapadne krajeve Hrvatske istražuje tadašnji vrhunski prirodoslovac Carolus Clusius (Charles de l'Escluse) u sklopu svojih botaničkih istraživanja Panonije i Austrije. Rođen je 1526. u plemićkoj obitelji u francuskom okrugu Arras, kojim je upravljao njegov otac Michel. Stoga je svome sinu mogao osigurati najbolje školovanje i brojna usavršavanja (Sveučilišta u Leuvenu, Marburgu, Wittenbergu, Montpellieru i Parizu). Clusius je bio jedan od prvih pronositelja znanstvenoga pristupa i prirodoslovnoga prosvjećenja tadašnje Europe, u kojoj tada još prevladava praznovjerje te posvemašnje neznanje i nepismenost. Premda uključen u više različitih domena prirodoslovnoga istraživačkog rada, primarno je profesionalno posvećen botanici, koja je tada uključivala i gljive. U to, još prije Linéova vremena, istraživanja gljiva imala su općenito pionirski karakter. Clusius je radio kao nadzornik Botaničkoga vrta u Beču 1573. – 1588. U jugozapadne dijelove Ugarske i sjeverozapadnu

Hrvatsku, tada granični dio Europe neokupiran od Turaka, pozvali su ga ljubitelji književnosti i prirodoslovlja, mađarsko-hrvatski velikaši Boldizsar Batthyany (Božidar Baćani) i Juraj IV. Zrinski. Za boravka 1579. i 1580. Zrinski ga ugošćuje u Čakovcu, a Batthyany u svojem dvorcu Németújvár (danas Güssing u jugoistočnoj Austriji) i Grebengrad na Ivanšćici, odakle je istraživao područje jugoistočne Austrije, jugozapadne Mađarske, Međimurja i Varaždinstine. Istraživanja su, uz ostale publikacije, 1601. rezultirala objavom prve svjetske mikološke monografije *Fungorum in Pannoniis observatorum brevis historia, a Carolo Clusio Atrebate conscripta* kao dio opsežne monografije *Rariourum plantarum historia*. Djelo donosi 105 opisa gljivljih vrsta, a napisano je 1597. Zanimljivo je kako Clusius navodi da su ga gljive zainteresirale zbog vrlo čestoga korištenja u prehrani njegovih domaćina. Naknadno su u sveučilišnoj knjižnici u Leidenu pronađeni i pripadajući originalni crteži plodišta obrađenih gljivljih vrsta (87 akvarela u boji, pod nazivom *Codex BPL303*) koje je vjerojatno izradio Clusiusov nećak Esaye le Gillon. Budući da crteži bojom i oblikom vjerno prikazuju plodišta obrađenih vrsta, uzimaju se kao „primarni ključ” kod revizije ovoga djela. Osim prvorazrednoga značaja za svjetsku mikologiju, koje bi moglo poslužiti kao najranija čvrsta taksonomsko-nomenklaturna baza za mikološku znanost, od iznimnoga je kulturološkog značaja jer je autor bilježio i vernakularna imena, što je najstarija takva pisana kulturna baština. Clusius je umro 1609. u Leidenu, samo nekoliko godina nakon objave ovoga kapitalnog djela svjetske mikologije. Osim spomenutoga, pionirskoga mikološkog rada, Clusius je jedan od prvih istraživača koji su poduzimali botanička istraživanja Hrvatske, uz opise novih vrsta biljaka.

Ključne riječi: povijest znanosti, prirodoslovlje, Hrvatska, mikologija, gljive Panonije

Mr. sc. biol. et oecol. Roman Ozimec, mag. ing. agr.
ADIPA: Društvo za istraživanje i očuvanje prirodoslovne raznolikosti
Hrvatske, Zagreb
Institut Ruđer Bošković, Zagreb
roman.ozimec@adipa.hr; Roman.Ozimec@irb.hr

O. ALOJZIJE PIŠPEK (1893. – 1945.): ZABORAVLJENI HRVATSKI MIKOLOG

Otac Alojzije Pišpek rođen je u selu Globočec kod Ludbrega 30. prosinca 1893., a umro 14. travnja 1945. godine u Vukovaru, od posljedica ranjavanja uslijed savezničkoga granatiranja Borova. Kršten je imenom Baltazar, a član Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda postao je 1913. Nakon studija teologije u Zagrebu, zaređen je 1921. godine, kada nastavlja studij biologije najprije u Münchenu, zatim u Zagrebu, gdje 1926. godine doktorira s temom *Edafske mukorineje Jugoslavije* (mentor prof. Vale Vouk). Bio je profesor biologije i prvi direktor novoosnovane privatne Franjevačke gimnazije u Varaždinu, gdje je ujedno bio i rektor sjemeništa. Potom je na službi u Vukovaru, Cerniku, Kloštar-Ivaniću, gdje je bio gvardijan i upravitelj župe, te u vukovarskom novom naselju Borovo, kamo je došao u kolovozu 1935. godine. Prirodoslovno je područje njegova djelovanja mikologija, u okviru koje obrađuje vrlo zanimljivu, tada, na području jugoistočne Europe, gotovo neistraženu skupinu sivih ili glavičastih plijesni (red *Mucorales*), saprotrofnih gljiva iz odjeljka mukoromiceta (*Mucoromycota*). Njegov doktorat bazira se na preko 300 uzoraka s oko 200 lokaliteta većinom iz Hrvatske, a dijelom i šire regije tadašnje Jugoslavije, odnosno današnjih država: Slovenija, Hrvatska, Bosna i Hercegovina te Srbija. Koristi metodu uzorkovanja tla,

iz kojega u kabinetu izolira mukoromicete, pri čemu je većinu uzoraka skupio sâm, a manji dio dobio je na obradu od drugih stručnjaka (dr. Ive Horvata, prof. Ive Pevaleka, preparatora Anatola Sergejeva). Osim izrađenoga doktorata, objavio je dva znanstvena rada, oba u časopisu *Acta Botanica Croatica*: „Prinos poznavanju edafskih mukorineja Jugoslavije” (1925.) i „Edafske mukorineje Jugoslavije” (1929.). Tijekom svojih istraživanja utvrdio je 44 vrste mukoromiceta, te je, s latinskom dijagnozom i uz odlične vlastoručne crteže, opisao čak 18 novih vrsta za znanost: *Cunninghamella dalmatica*, *Cunninghamella echinata*, *Cunninghamella polymorpha*, *Cunninghamella ramosa*, *Mucor adriaticus*, *Mucor albus*, *Mucor cunninghamelloides*, *Mucor macrosporus*, *Mucor mediterraneus*, *Mucor mustelinus*, *Mucor polymorphosporus*, *Mucor varians*, *Mortierella humillissima*, *Zygorhynchus circinelloides*, *Zygorhynchus griseo-cinereus*, *Zygorhynchus phosphoreus*, *Zygorhynchus polygonosporus*, *Zygorhynchus viridis*. Iako je veći dio navedenih vrsta danas sinonimiziran (podcrtano), dio je još uvijek važeći (podebljano) ili taksonomski dvojbena (podebljano i podcrtano). U njegovu čast nazvana je vrsta *Mucor pispekii* Naumov. Iako je bio prvi hrvatski doktor mikoloških znanosti, danas je otac Alojzije Pišpek gotovo potpuno zaboravljen, a svakako zaslužuje svoje mjesto u okviru hrvatske biologije, a posebno mikologije te je ovaj rad prilog u tome smjeru.

Ključne riječi: mikologija, mukoromiceti, sive plijesni, nove vrste, Hrvatska

KNJIŠKI KRNJAŠ VIII.

Znanstveno-stručni skup

*Stjepan Schulzer Muggenburški (1802. – 1892.),
mikolog, austro-ugarski časnik i istraživač lokalne povijesti*

Nakladnik

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti
Trg Nikole Šubića Zrinskog 11, HR – 10000 Zagreb

Za nakladnika

Akademik Dario Vretenar, glavni tajnik

Adresa uredništva

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti,
Centar za znanstveni rad u Vinkovcima
Jurja Dalmatinca 22, HR-32100 Vinkovci
032 332 316

hazu.centar-vk@hazu.hr

Grafička urednica

Nina Ivanović

Lektura

Dr. sc. Anica Bilić, znanstvena savjetnica u trajnom zvanju

Korektura

Ksenija Petričić

Tisak

Stega tisak, d. o. o., Zagreb

Naklada

100 primjeraka

ISBN 978-953-347-521-9

svibanj 2023.

Stephan Schultzer von Müggenburg